

ЧУВАКОВА Г. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальної теорії права
та держави

(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.9>

ВАЖЛИВІСТЬ ПОДОЛАННЯ АНОМАЛІЙ ПРАВА

У статті досліджується проблематика аномалій права, зокрема, звертається увага на неабияку значущість та необхідність їх подолання. Розглянуто деструктивні фактори, які мають вплив на правосвідомість суспільства і які породжують небажані наслідки. Проаналізовано також фактори, які зумовлюють поглиблення проявів аномалій права. Згадано про існування аномалій в умовах воєнного стану.

Автором підкреслюється важливість розрізнення понять «правова аномалія» й «аномалія в праві», як різновидів аномалій правової сфери. Розмежування зазначених категорій дозволяє глибше зрозуміти їх сутність та змістовні ознаки.

Наведено розгорнуте визначення терміну «аномалія», «правова аномалія», «аномалія в праві». Проаналізовано ряд причин виникнення аномалій права, чинників, які на них впливають. Зроблено акцент на таких поширених причинах, як низький рівень правосвідомості суспільства й суперечливість законодавства. Серед чинників окреслені політичні, правові, організаційно-управлінські, морально-психологічні тощо. Також зазначені різноманітні наслідки, які вони (аномалії) породжують. Крім того, автором здійснений аналіз точок зору, пов'язаних з цією темою, вітчизняних науковців й зарубіжних, зокрема. Окремо звертається увага на відсутності змістовних наукових публікацій стосовно вказаної проблематики.

Метою даної наукової роботи є, по-перше, привернення уваги до пошуку можливих шляхів подолання аномалій права й, по-друге, наголошення на актуальності обраної тематики.

Так, у статті здійснено теоретичне узагальнення та дещо нове вирішення наукової проблеми подолання аномалій права, що виражається у визначенні її ролі та значення в сучасному праві України. На основі цього було сформовано пропозиції щодо можливих шляхів подолання й мінімізації аномалій права.

Таким чином, автором зроблено висновок про те, що аномалії права дедалі частіше зустрічаються чи не у всіх сферах життєдіяльності, зокрема в юриспруденції. Саме тому, з точки зору вдосконалення законодавства та підвищення рівня захищеності суспільства, враховуючи умови сьогодення, важливе теоретичне й практичне значення має вирішення питання щодо подолання аномалій права.

Ключові слова: аномалія, правова аномалія, аномалія в праві, аномалія права, правова сфера, право, правосвідомість, законодавство, юриспруденція, правова культура.

Chuvakova H. M. The importance of overcoming legal anomalies

The article examines the issue of anomalies of law, in particular, it draws attention to the great significance and necessity of their overcoming. The destructive factors

that have an impact on the legal consciousness of society and that generate undesirable consequences are considered. The factors that cause the deepening of manifestations of anomalies of law are also analyzed. The existence of anomalies in martial law is mentioned.

The author emphasizes the importance of distinguishing the concepts of "legal anomaly" and "anomaly in law" as varieties of anomalies of the legal sphere. The distinction between these categories allows for a deeper understanding of their essence and substantive features.

A detailed definition of the terms "anomaly", "legal anomaly", "anomaly in law" is given. A number of reasons for the emergence of anomalies of law, factors that influence them are analyzed. The emphasis is placed on such common reasons as the low level of legal consciousness of society and the inconsistency of legislation. Among the factors outlined are political, legal, organizational and managerial, moral and psychological, etc. The various consequences that they (anomalies) generate are also indicated. In addition, the author analyzed the points of view related to this topic, domestic scientists and foreign ones, in particular. Separate attention is drawn to the lack of substantive scientific publications on the specified issues.

The purpose of this scientific work is, firstly, to draw attention to the search for possible ways to overcome anomalies of law and, secondly, to emphasize the relevance of the chosen topic.

Thus, the article provides a theoretical generalization and a somewhat new solution to the scientific problem of overcoming anomalies of law, which is expressed in determining its role and significance in modern Ukrainian law. Based on this, proposals were formed regarding possible ways to overcome and minimize anomalies of law.

Thus, the author concludes that anomalies of law are increasingly common in almost all spheres of life, in particular in jurisprudence. That is why, from the point of view of improving legislation and increasing the level of protection of society, taking into account today's conditions, solving the issue of overcoming anomalies of law is of great theoretical and practical importance.

Key words: *anomaly, legal anomaly, anomaly in law, anomaly of law, legal sphere, law, legal consciousness, legislation, jurisprudence, legal culture.*

Вступ. На сьогодні в нашій країні існують деякі, конкретно визначені проблеми, які впливають на правосвідомість громадян. Соціально-правова незахищеність частини населення, корумпованість державних органів являються поширеними факторами проявів деформації правової свідомості, а також вираженням недовіри до діяльності державних органів, а подекуди й втрати надії у вирішальну, основоположну роль права.

Соціальна напруженість, економічні негаразди, політична, а також морально-психологічна нестабільність суспільства зумовлюють поглиблення проявів аномалій права, при множуючи їх, відповідно й створюючи загрози національній безпеці.

Безсумнівно, в Україні прослідковується існування аномалій, котрі охоплюють різноманітні сфери суспільства, маючи здебільшого деструктивний потенціал.

Також варто звернути увагу на актуальність теми дослідження у контексті воєнного стану. Війна призводить до серйозних змін у правовій системі країни, але водночас акцентує на важливості збереження національних правових якостей, захисту суверенітету й свобод громадян.

З огляду на те, що вітчизняні науковці досліджували лише окремі аспекти аномалій права та їх вплив на рівень життя суспільства, комплексного дослідження, яке розкривало б важливість подолання цього явища наразі не має. Таким чином, напрям обраного дослідження вважаємо актуальним. Крім того, зроблений пошук допустимих шляхів подолання аномалій права підтвердив практичну необхідність в якісних нормотворчих роботах на

національному й на міжнародному рівнях. До того ж, соціальну безпеку громадян пов'язують із світоглядом населення, із рівнем єдності стосовно цінностей, поглядів, саме тому дослідження аномалій права в теперішніх умовах ще більш змістовне.

Постановка завдання. Мета цієї статті полягає у приверненні уваги до пошуку можливих шляхів подолання аномалій права. Окремо підкреслюється важливість й необхідність такого подолання.

Результати дослідження. Проблематика аномалій пронизує практично всі сфери життєдіяльності. Особливий акцент, безумовно, слід зробити на сфері юриспруденції, оскільки вони виникають із різноманітних причин й мають неабиякий вплив на поведінку суб'єктів права.

Виникнення аномалій права має тісний зв'язок із генезисом права загалом, оскільки при вивченні цього явища очевидними стають рівень правової свідомості особи, ставлення її до права. В процесі легше вдається прослідкувати різноманітні прояви аномалій на всіх етапах правотворення. До того ж, важливо вивчати аномалії права з точки зору загрози соціальній безпеці суспільства, адже аномалії тісно пов'язані із рівнем світогляду та єдністю суспільства щодо конкретних цілей, цінностей тощо.

Наголошуємо на важливості розмежування термінів «правова аномалія» й «аномалія у праві», як різновидів аномалій правової сфери, адже між вказаними поняттями існує суттєва різниця [1, с. 419].

Загалом аномалії – це незвичайні або непередбачувані ситуації, які виникають під час втілення або виконання правових норм, політик чи програм. Вони можуть мати різноманітні причини і впливати на різні аспекти, такі як виконання законодавства, забезпечення прав та свобод громадян, дотримання принципів державного управління тощо.

На переконання О. Ткалі, правові аномалії являються відхиленням від загальноприйнятих норм, які відбуваються внаслідок причин об'єктивного чи суб'єктивного характеру, та які є негативним явищем в суспільстві, проте не є кримінально-караним [2, с. 47].

Як вже зазначалося автором у попередніх публікаціях аномалії у праві – це обумовлене різними факторами об'єктивного і суб'єктивного порядку, відхилення від загальної спрямованості правового регулювання, від нормального перебігу та розвитку правових відносин [3, с. 64].

Кількість аномалій права зростає, на сьогодні з'являються нові різновиди, що є відповідним результатом впливу негативних факторів правового, інформаційного, організаційного, політичного характерів тощо.

По-перше, аномалії породжують порушення прав і свобод громадян, що в подальшому, за певних умов, спричинятиме обмеження основних громадянських прав.

По-друге, аномалії права можуть сприяти збільшенню інформаційних конфліктів, а також судових суперечок. Незрозумілі або ж суперечливі правові норми спонукають громадян звертатися до судів. Відповідно наслідком вказаного буде перевантаження судових систем й затримок у вирішенні справ [4, с. 162].

З-поміж найбільш поширених причин виникнення аномалій права можна виділити неналежний рівень правосвідомості і культури громадян, недовіра деяких правових актів, суперечливе, а також нестабільне законодавство. Внаслідок цього втрачається віра у політику держави і в деякій мірі простежується зневага щодо прийнятих нею норм, в силу того, що представники держави можуть ігнорувати й нехтувати правовими нормами.

Очевидно, виникнення аномалій права породжують також ряд чинників: політичних, правових, організаційно-управлінських, морально-психологічних та ін.. Наприклад, із політичних найчастіше прослідковуються: правова нестабільність, допущені помилки при проведенні реформ в країні, непослідовно внесені зміни у різноманітні сфери життєдіяльності, відсутність належного контролю за діяльністю вищих посадових осіб.

Стосовно правових чинників першочергово відзначимо такі, як неспроможність державних органів (в умовах воєнного стану) забезпечити належною мірою принципи верховенства права, законності й основоположних свобод; відсутність системного підходу в прийнятті законів; часті зміни та доповнення, які на належному рівні не сприймаються

суспільством; прогалини та колізії у законодавстві, котрі згодом можуть породжувати корупцію, а також поширювати прояви злочинності.

Зі свого боку, організаційно-управлінськими чинниками являються недосконалість усієї системи органів влади, наявні недоліки у процедурі набору кадрів до структури державних органів й своєрідна неефективність системи державного управління.

На переконання М. П. Козирєва, на основі всіх вказаних чинників виникають також й морально-психологічні, що пов'язані з деморалізацією суспільства, нехтуванням установленими цінностями, відчуттям безкарності за порушення законності, зневірою населення в позитивні наміри політичного керівництва, професійною і моральною деформацією посадових осіб [5, с. 200].

При дійсному, розумному використанні зазначених чинників є реальна можливість зменшити прояв аномалій права і це будуть не тільки чинники подолання, а й поступові кроки на шляху вдосконалення формування правової держави і відповідно становлення громадянського суспільства.

Факторами успішного подолання аномалій права вважаються ті фактори, котрі при правильному використанні можуть надати суспільству розуміння цінності права, закону та наскільки це можливо викоринити таке явище у праві.

Закцентуємо увагу на тому, що подолання аномалій права – це довготривалий процес, який позначається змінами об'єктивних умов життя, цілеспрямованою ідеологічною, організаційною роботою, здійсненням цілого комплексу соціально-юридичних заходів. Важливо, щоб такі заходи були спрямовані на створення оновленого соціально-правового середовища й утвердили віру людей у право.

Так, ефективність подолання аномалій права напряду пов'язана з узгодженими діями широкого кола осіб та основоположних інститутів. Родина, оточення, однолітки, сусіди формують первісний світ свідомості індивіда, складовою частиною якого виступають уявлення й оцінки судження про правову організацію суспільства й правові норми [6, с. 260].

Вважається, що провідну роль у подоланні аномалій права займають також засоби масової інформації. Зі свого боку, вони заповнюють вакуум соціалізуючого впливу, займаючи більшу частину часу людини. Багато ЗМІ при цьому активно прагнуть брати участь у процесі суспільного формування правової культури. Проте, найчастіше такі виступи мають консультативний характер, виконуючи, таким чином, функцію правової освіти, у той час як питання правового виховання залишаються за межами освітлюваних суспільних явищ [7, с. 37–38].

Отже, можемо окреслити наступні способи подолання аномалій права, зокрема, необхідно:

- підвищити якість правової та іншої спеціальної освіти;
- підвищити якість виховання й освіти громадян, привести її у відповідність до світових стандартів та ідеалів;
- забезпечити обов'язкове детальне проходження кожним новим нормативно-правовим актом ґрунтовної правової експертизи;
- залучити до законотворчої роботи науковців, визнаних спеціалістів у відповідній галузі права;
- забезпечити доступ громадськості до законопроектної роботи тощо.

Зважаючи на умови сьогодення, важливою являється проблематика мінімізації аномалій права, що, зі свого боку, потребує комплексних заходів стосовно економічної, політичної й правової стабілізації суспільства. Засобами, котрі цьому можуть сприяти, є високоякісне законодавство і його відповідність міжнародно-правовим нормам, рекомендаціям провідних міжнародних організацій, дотримання норм чинного законодавства. До того ж, необхідно забезпечити верховенство ролі закону в системі правовідносин, в діяльності правоохоронних і правоохоронних органів держави; прозорість у прийнятті рішень, яким властива юридична сила; підвищити правову культуру населення аби сформувати високий рівень правосвідомості.

Наступний, не менш важливий, елемент протидії – це забезпечення державою необхідного правового інформування населення. Навіть, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, який з кожним роком набуває все більших обертів, все ще відсутня налагоджена система інформування громадян про їх права і свободи, способи їх захисту. Помітний також невисокий рівень правової культури й правової свідомості, а складний та тривалий процес захисту порушених прав, свобод і, перераховані вище причини, мають наслідком те, що чисельність громадян, які належним чином в змозі реалізувати та захистити свої права, свободи, законні інтереси все-таки доволі низька. До прикладу, візьмемо ще ситуацію, коли нормативно-правові акти приймаються, не враховуючи думки та інтереси суспільства. В простого, пересічного громадянина така ситуація викличе почуття несправедливості, безправ'я й неможливості вплинути на події, які відбуваються в країні.

З огляду на положення, які наведені вище, для того, щоб гарантувати національну безпеку, насамперед необхідно подолати прояви аномалій права, шляхом недопущення зіткнення національних інтересів (у вигляді ідеалів і цілей суспільства, держави, нації), підвищення взаємодії системи цінностей як провідних чинників, які формують цілі, засоби і методи дій країни на міжнародному рівні й політичних сил в країні. Проте, варто пам'ятати, що шлях подолання аномалій права – це не одноразовий захід. Мова йде про поступові, глибинні, новітні методи, програми, які забезпечать довготривалий позитивний ефект. Не обійтися і без комплексної державної програми по підвищенню рівня правосвідомості суспільства.

Серед спеціальних засобів, які сприятимуть мінімізації аномалій права, можемо назвати такі, що спрямовані на:

- забезпечення належної ролі закону в системі правових актів;
- наявність розвиненої державної структури, якій під силу забезпечити виконання права;
- зміцнення законності;
- підвищення ролі суду;
- поліпшення системи правової інформації, професійного навчання.

Варто підкреслити той факт, що недосконалість законодавства сприяє зловживанню правами. Колізії між правовими нормами мають наслідком порушення системності правового регулювання, у результаті чого його ефективність стає меншою і відповідно створюються сприятливі умови для зловживання. Так, суперечливість законодавства відіграє роль своєрідного каталізатора, який підштовхує особу із нестійкою правосвідомістю до вчинення різного роду зловживань.

Таким чином, першочергово необхідно подолати прояви зловживання правом та створити належні умови, за яких буде реальна можливість підвищити правову культуру населення, розвинути активну й свідому участь громадян у здійсненні реформ. В наш час таке завдання сприяє розбудові в Україні правової держави.

Тож, спільними зусиллями й повсякденною роботою в описаних напрямках можна досягти позитивних зрушень у процесі боротьби з цим явищем. Як вже зазначалося, це доволі складний та тривалий процес, тому перші результати будуть помітними не настільки швидко, як цього хотілося. Подолати аномалії права неможливо за тиждень чи місяць. Крім того, підкреслимо, що ми не маємо на увазі повне усунення аномалій права, оскільки це нереально. Наприклад, так само як і позбутися злочинності в суспільстві, під силу тільки знизити її рівень. Аналогічно є ситуація із аномаліями, які неможливо знищити, реально лише звести до мінімуму їх прояви.

Висновки. Вирішення проблематики аномалій права вимагатиме змістовних, тривалих та нелегких реформ. Це, зі свого боку, потребує неабияких зусиль та кропіткої праці вчених, законодавців, суддів, адвокатів, інших учасників права. Модернізація стане в нагоді для створення більш прозорих, справедливих й відповідно ефективних правових механізмів.

У цілому наслідки аномалій права можуть бути помітними будь-кому, маючи подальший вплив на всі без виключень сфери життєдіяльності. Тому вкрай важливо виявити

і вирішити їх вчасно, аби забезпечити правовий порядок, справедливість та забезпечити дотримання прав й обов'язків громадян.

Подолання аномалій права має важливе значення для запобігання їх проявів у поведінці суб'єктів й підтримання стабільності, легітимності правової сфери. Висвітлено, що це потребує запровадження законодавчих змін, політичної волі та забезпечення ефективного правозастосування. Узагальнюючи, глибоке розуміння і детальне вивчення аномалій права все ще залишається пріоритетною місією вчених, правозастосовників, законодавців, адже воно сприяє покращенню правової сфери, забезпеченню дотримання прав і свобод громадян й зміцненню правопорядку в Україні.

Таким чином, вказана тематика і надалі потребує наукових досліджень та розвитку численних стратегій для її вирішення.

Список використаних джерел:

1. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова. – Одеса : Фенікс, 2015. 488 с.
2. Ткаля О. В. Різновиди правових аномалій: загальна характеристика. Розбудова держави і права: питання теорії та конституційної практики. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 47-54. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/4_2022/8.pdf
3. Чувакова Г. М. Аномалії у морському праві: національний та міжнародний аспекти. *Lex Portus*. 2019. №5 (19). С. 61-76. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-5-2019/chuvakova_h_m_anomalii_u_morskomu_pravi_natsionalnyi_ta_mizhnarodnyi_aspekty.pdf
4. Чувакова Г. М. Аномалії у правовій сфері інформаційного забезпечення. *Юридичний бюлетень*. 2024. Випуск 34. С. 158-163. URL: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.34.20>
5. Козирєв М. П. Чинники та форми деформації правосвідомості *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 196-206.
6. Дорожко І. І. Філософія родинного виховання у сучасних соціокультурних контекстах. *Гілея: науковий вісник*. 2015. Вип. 94. С. 259-263.
7. Габермас Ю. Залучення іншого: Студії з політичної теорії / пер. з нім. Андрій Дах-ній Львів: Астролябія, 2006. 416 с.

